

SZÖVEGMUTATVÁNYOK

NÁGYKÖNYI KÖZSÉG NYELVJÁRÁSÁBÓL

Szabó József

Idestova másfél évtizede végzek szöveggyűjtést a Koppány menti Tolna megyei falukban, elsősorban szülőfalumban, Nagykönyiban. A gyűjtés témáit kezdettől fogva általában néprajzi szempontok szerint választottam meg, és arra törekedtem, hogy az adott témát lehetőleg néprajzilag is minél teljesebben fölgyűjtsem. Ennek megvalósítására jónak látszott az a módszer, hogy — többnyire az adatközlő kérésére is — nagyjából megbeszéltük a témát és föl vétel menetét. Ezzel lehetővé vált, hogy az adott tárgykörről részletesen és jobbra az adatközlő gondolatmenetének megszakítása nélkül folyhatott a szó. Hosszabb ideig tartó föl vételkor, ha az adatközlő fáradni látszott, a pillanat-állj kapcsoló igénybe vételével hosszabb-rövidebb szünetet tartottunk, és esetleg nagyvonalakban megbeszéltük a folytatást. A gyűjtéshez a helyi nyelvjárást tipikusan beszélő adatközlőket igyekeztem megnyerni, és nagy gondot fordítottam arra, hogy a gyűjtési körülmények minél ideálisabbak legyenek. A föl vételek készítésekor egyik legfontosabb alapelvem az volt, hogy lehetőleg természetes beszédhelyzetet teremtsék. Ezt a törekvésemet — az adatközlő nemegyszer hozzátartozóm, rokonom vagy jó ismerősöm lévén — általában sikerült is megvalósítanom. Ez a megvalósítás természetesen csak bizonyos határok között értendő, hiszen a magnetofon-föl vétel korántsem tipikus beszédhelyzet.

A szövegek lejegyzésében a Magyar Nyelvjárások Atlaszá-
nak hangjelölési rendszerét követtem. A kisebb-nagyobb beszéd-
szüneteket | vonallal jelöltem. Az adatközlők nevét és életkorát, valamint a föl vételek idejét az egyes szövegek végén tüntettem föl.

1. A t u t y i k ö t é s r ö l

- Hád bizony mikor én fiatā vótam, akkor még nēm vót cipő, akkor mindēnki tutyiba járt.

- / Miből készítették a tutyit? /

- Gyaptyubu. Mindēn házná vód birka abba a zűdőbe. Akkor ēhítottuk a nyirőasszont, a faluba vót egy nyirőasszony, akkor ēhítottuk, akkor mēgnyrte ēty pōngőér szokta esetleg nyirnyi. Attunk neki ēggy űjeg bort, akinek nēm vót pōngőjje. Akkor kimostuk, akkor ēvítettük a kalullóba, akkor mēkkalútattuk. Vót uan, aki szēb gyaptyu vót, nēm kalútuk, csak mēkfontuk. Kimostuk, mēkfőstöttük, asztán abbu készítēttük a tutyit.

- / Mivel kötötték? /

- Vót ōd darap kötőtű, akkor avvā kötöttük. A sarkát három kötőtűvē, a fejit mēg öttē.

- / Hány fajta tutyi volt? /

- Fonálbu vót tutyi, mēg gyaptyubu. A fonálbu jobban csak azoknag vót, akinek nēm vót birkájjuk, a szēgényebbeknek. A jobbmódujaknak ugyē azoknak jobban gyutott. Cipőjjük azoknak ēty pár vót, tutyi vót a fő mindēnkinek, abba mēntek mēg a misére is abba a zűdőbe. Fzēgbe a tutyigba akkor vót három fajta: a zembērēknek mēkhattuk fehérren, az asszonyoknak mēg dōgoznyi mēnni feketére mēkfőstöttük, a cifrát mēg innepēn hasznátuk.

- / Hogyan készítették a cifra tutyit? /

- Hosztunk a bódbu belinērt. Akkor vót a bódba belinēr mindēnféle fajta: ződ, piros, bordó, sárga, narancssárga. Asztákkor kicifrátuk szēp rózsásra. Közbe mēg vót a faluba ēty szēgény embēr, annak mēg vót egy lova, akkor asz szokta árúnyi a belinērt, mēg a tutyiba mēg szőrfüzőt is szoktunk huznyi a szegéssibe. Ződ szőrfüző, sárga ki vót ködvel a kocsijára ēty kizs vesszőre. Az árúta a belinērt is, füzőt is, asztá akkor attu szoktunk cserényi ezér-azér, amit csak tut-

tunk neki annyi. De utóbra má a bódba vót. Akkor asztán mi-
kor má mindēn belinērt mēkszērēstünk, mindēnféle szünūt, akkor
ēkesztük a kötést. Akkor a sarkába kötöttünk két rózsát, a fe-
jibe mēg ēgy rózsát. Avvā vót a szép fajta. Akkor uty készi-
töttük, hogy mindēn szēm - ahogyan kötöttük a tutyit - mindēn
szēmre raktuk rá a színēzs belinērt. Szērū a levelekre zōdet,
közepibe rózsát. Akkor ēv vót a szép tutyi. Akkor vót a másik
fajta, aszt mēg ugy neveztük, hogy tökmagos tutyi. Av vót a
zōcsóp fajta. Abba izs vót a sarkába, abba csak ēgy ēgy rózsa
vót, a fejibe mēg mēgen csak ēgy rózsa. Közbe ez má ócsób vót.
Eszt horták legjobban mindēnki. Akkor a másik fajta mēg vót
a fēkete. Abba má nēm tettünk sēmmit.

- / *Hogyan szokták kötni? Mikor? /*

- Mindig a kocsin. Kocsin tuttunk lektöbbit. Mikor fölūtünk
a kocsira, mēntünk a mezőre, akkor ot csinátuk, kötöttünk,
De mēk közbe mēg a is kötötte, aki a zágyba fekütt, beteg vót.
Nēm vót uan nagyon nagy beteg, fegvē is kötötte. Mēg én ami-
kor a pusztára jártunk aratnyi, aszt hotram a zuramnak a zē-
bēdet, akkor vittem a vékát a fejemēn egész Mēggyesig mēg Bar-
nahátig, akkor odáig mēkkötöttem ēty pár kistutyit, mer kis-
tutyigba is kötöttünk. De má akkor a bótra kötöttük. Akkor
ēggyik napru a másikra annyit kötöttem, hogy av vót a házi kōcs-
ség.

- / *Mit tettek a tutyi alá? /*

- Az alá mēk fonalbu, kendērbū fontunk, asztán akkor abbu
kötöttük, asztá avvā tapātuk mēg. Vót ugy, hogy mēkszurkú-
tuk. Akinek nēm vót szurokra pénze, am mēg uty kötötte csak
mēg.

- / *Csak saját használatra kötöttek vagy árultak is? /*

- Árúni oda nēm tapātuk mēg, csak magunknak. Asztat csak ugy
attuk ē. Kēsōbben mēg má vót a faluba embēr, aki szētte ōsz-
sze zsákszám. Mindēn házná tisz párt, tizēnötöt. Akkor ōsz-

szeszédött egy zsákkā, vittę elannyi. Mēnt, akkor ēvitte az Alföldre Paks felé, Dunaföldvár. Bizony apád is ējárt tutyiznya az Alföldre gyalog.

Elmondta: Szabó Józsefné, 55 éves
Nagykőnyi, 1965. szept. 22.

2. A t a k a r o d á s r ó l

- Mikor mēgvót a masinállás, utánna mēk köllött a szűrüt csinányi. A szűrű ez leginkáb, vetētsutafót szokot lēnni. Addigra má lē vót az ētedve. Akkor asztat kapāvā ki köllött annak a tūjit onnant kaparni nēm mēllen, csak ugy jó, de hogy a tūje tējessen kigyűjjön. Akkor aszt a sok tūjit lē köllöd gerēbgényi fēre. Mikor az lē vód gerēbgyévē, akkor uan nagyop hand vót, asztat sujokkā mēk szoktuk ugy, szējje szoktug vernyi. Mēg mēgértük lē a vizet hordanyi a kudbu kánnarózsávā öntöznyi. Mikor áttikatt, akkor ujbu mēksujkúnyi, mer nagyon jó szűrüt köllöt csinányi, plānē, ha még od vót a csépüllés is. Akkor elkezdődött utánna a takarodás. A takarodást eszt is összeávā szoktuk csinányi. Akkor má hárman-nēgyenn is össze szoktunk ányi, ity családok, akineg vótak a lófogatok. Együtttek az embērek is, az asszonyok is. Ēn is ē szoktam mēnni kēvét adogatni. Jó nagy, hosszi nyelű vēlla vót. Őt körösztot, hatot, mēllik, a lótu is függött, mēg mīen hoszsi kocsija vód valakinek, mīen jó karfájja, hogy mennyit rakot fő. Akkor az embērek szokták raknyi főnt a kocsit, mink mēg adogattuk fől a kēvét. Mindik szépēn aszt is figyēnyi

köllött neki, mer ha má éty kéve nēm ugy vót, hamar lēcsuszott, akkor bizony hama széjjēdűt a kocsi, vaty fő lēhetēd dűnyi. Mikor ēs sort szērű-szērű kiraktak mindēggyik felű, akkor köllött — asz monták a vōtykévének —, akkor raktag be vōtykévét ity tovább, utyhoty szokot lēnnyi négy-ōt sor jó magossan. Akkor vót a rudallóköttél mēg a ruD. Ez ēgy nagy, hosszi, nēhész farud vót. Aszt aki lēn vót a kēvét raknyi, annak köllött fōlannyi. Akkor aki fōn vót, az embēr, az elkapta a kötēlet. A kocsin rajd vót a osiga. A csigába bele köllött huznyi a kötēlet, akkor ujbu fōlannyi, uty huznyi a másig végit lēfelére. Mēg mēg a kocsin szokot ijen csuszóka is lēnnyi, mer ijen hēgyezs-vōgyes | vidég vót ēre mifelénk. Aszt mikor uan hērű takarottunk, hogy uan jó dombódal vót, akkor rá köllött āra a csuszókára ānyi, hogy nēhogy mēkszalaggyon a kocsi a lovak utānn. Eszt szoktuk korānn: három-nēgy órakor ēkezdenyi. Este mēk csak lēhetēt látni, mer bizony hotyha essō gyűtt, akkor nagyon köllött igyekēznyi, hogy legalāb be lēgyēn tētejeze. Akkor vót, aki diregd vót az asztagos. Ékeszték az asztagot rakni. Mindig annak az vót a dōga, hogy asz csak ... az nēm gyűt ki a hatārba sē, hogy az asztagot rakta. Asztat mēgin nagyon-nagyon pontossan köllött, mer ha nēm vót rēndēssen, bizony mēgesēt az, hoty széjjēcsuszott. Vaty ha nēm jó paszszította össze a kēvéket, beleesēt az essō, nēm gyűt mēg a masina, bizony akkor kezdēt csirosonnyi. Ez az asztagrakás ez nagyon-nagyon pontos munkāt kivánt. Má ennek a gazdānak, aki eszt rakta, annak tunnyi köllött, hoty körülbelű hāny kepe buzājja van annak, vaty ha másnak rakta mēg, annak is, hogy mikor az az asztagot rakta, mer gyűtt az a hajazás. Az a hajazás az uanfēle, mind amikor a tetō gyűn rá a házra. A kēvének a feje van kivű. Us sorba ēgymās után, szépēn köllött rakni, hogy āru a viz is lēfōjjon, mēg nē ājjon rajta. Rēndēs tēteje is lēgyēn, mer ha nēm vót rēndēs tēteje, bizony vót uan, hogy

akkor ha továbbra ment oda a masina, essős idő lett, akkor be kezdett neki csirosonnyi. De ha annak még vót rëndessen ragva a teteje, rëndes hajazása vót, akkor nem köllött fényi az essőtü.

/- Kiknek a munkája volt a takarodás?/

- Hát a takarodás az leginkább az embéréké vót. Mink is kint a földön bele szoktunk seggittenyi, hogy rakónyi, de ithun má nem nagyon, mer bizon má mikor magossan vót az asztag, akkor az asszonnak nagyon-nagyon nehéz vót. Esetlek főmentünk az asztag tetejire. A kévét ahogyan oda dopta a kocsiu a zembér, akkor oda köllött az asztagosnak kézre annyi, hogy az annyiivá gyorsabban tutta raknyi az asztagot. Ez a ... ijenkor a reggeliadás is, az ebéd, még a vacsora is akkor azé vót, akiné takarottak. Od vót az ebéd. Jó reggeli szokot lennyi. Má káboszta reggelire, savanyu káboszta, szalonna, sunka. Vót nyárihurka, zsvártli. Akkor is reggē, akkor persze ēk kis pálinka is, utánna bor. Akkor ebédre mégin tikot szoktung vágni, huslevezs vót, pörkūt kis salátakábosztávā vaty kruplivā, fánkot sütnyi, rétest sütnyi, vaty kalácsot sütnyi. Mer ha ēgy nap nem fogyott ē, akkor ēggyik nap ēggyikféle vót, másik nap má estefelé mégin, ha vót maradék, abbu, ha nem, akkor mégin buborkasaláta vót, mégin szalonna mēk sunka mēg bor. Utyhogy eszt köllött annak annyi, akiné vót a takarodás.

Elmondta: Drávecz Ferencné, 46 éves
Nagykónyi, 1972.VII.21.

3. A nyomtatásról

- A nyomtatás | esztet én csinátam, de csak azér mer rézbe már akkor masinállázs vót, és az ezérkilencszáztizennégyes háboru mikor kitört, a gazdáknak lē köllöt számúnyi arru a gabonáru, amit elmasinátak. Persze hát asz szokták mondanyi régén, hogy a nyomtató lónak nēm lēhet a szájját | bekötnyi, hát mi is így gondútuk. Eggy idősseb bácsi idejárt mihozzánk, és ő monta, hoty hoty köl nyomtatnyi, mer a nyomtatás ez már a mūt század vége felé vót, utyhogy én ot nēm láttam. Ot már csak járgányos masina volt abba az üdőbe. S ez a bácsi eljött, és bemutatta a nyomtatást. Ez uty történt, hogy a buzakévéket a szűrűbe fölalogattuk egy-másnak támogadvā fejfelé fölfele, asztán mikor már eszt úgy gondútuk, hogy ez ölég, akkor négy lovad bevezettünk ebbe a buzacsomóra rá, és én középēn átōm, és aszt a négy lovat karéra hajtottam ebbe a buzába. S azok tiporták eszt a buzát. Utyhogy már annyira eltiporták, hogy már hát egészen földē színē tették, akkor eszt mēk köllöt forgatnyi, de nēm is ēccēr. S akkor ujra ez a négy ló tiporta. Természetēzs vigyázvō vót ēre, hogy a lōpizok azér hát nē kerűjjon ám a buzába. Ot mindig volt ēGGY | embēr oda álidva vagy egy gyerek, akinél falapád vót és sōprū. Mikor a lō bepizskított, akkor az azonnal odamēnt és aszd belekotorta és kivitte, utyhogy azér a régi üdőbe izs vigyázva vót āra, hogy az embēr hát mégis tiszta hotyhijjákot talájjon vaty kapjon. Sztán ez vót a nyomtatás. Na most kērēm | asztán hát nēm vót ám mindēnfēle hej alkalmas ēre a nyomtatásra. Igaz, hogy amit én csinátam, má ez a kertüngbe vót, de előzőleg amikor az egész falu a nyomtatásbu ét, akkor eszt magaslatra ki köllöd vinni, ahol a széljárázs vót. És eszt a hejet

męktipratnyi lovakkal, vizzel męgöntöznyi, hogy az annyi-
ra kemény lęgyęn, hogy a buzaszęm bele nę męnnyęn a föld-
be, nę lapújjon. S mikor ez így min męktörtęnt, mondom,
eszt azęr bocsjátom előre, hogy én męg a házunkná láttom,
de ez má csak uan mellęknyomtatázs vót. A ręndęs nyomtatás
az magoslaton vót, domptetőn és kemény terep, kemény hejęnn.
De azęr köllőd domptetőre esztęd vinnyi, mer mikor a nyom-
tatás męktörtęnt, a szalmát lęrászták, a buzát összekotorták
ęcs csomóba, akkor három-nęcs cseléd mindig aszt leste, hogy
mikor fuj a szél. És eszt falapáttól dobáták föl a levegő-
be eszt a buzát, és a pajvát aszt a szél kivitte belőle, és
akkor a pojvájját lęsöpörték, akkor újra keszték. Utyhogy
annak ujan tisztának köllőt lęnnyi, mind a galambválogatott.
De hát eszt ugyis ę lęhed gondúnyi, męk hát ez így izs vót,
hogy ez igęn hosszadalmas szokott ám lęnnyi, mer abba a zű-
dőbe a buzavetęstő féltek az embęręk, a rozst vetętték in-
kább, mer a rozst nęm köllőt nyomtatnyi, a rozst ki lęhe-
tęt kęzi csęppel csępęlnyi. És az, az előb męnt, męg gyor-
sabban męnt. A nęmęccsęg hoszta ezd be, eszt a csępęllęst.
Utyhogy magyar embęr nęm is tudot csępęlnyi, eszt csak a
nęmętęk csępęltek. Hogy eszt Nęmętországbu hoszták-ę, hun-
nand-ę velők eszt a tudást, nęm tudom, de a nęmętęk csępęl-
tek, a magyarok azok csak nyomtattak. És a kőnyiak is a pári-
aktu ismerték męg a csęplęst. Męg nęm is hogy męgismerték,
hanęm Páriba vótak csęplő, csępęllő bandák, akik kęzi csęp-
pel csępęltek, és kőnyi viszonyladba őket szokták mękfogany-
nyi a rozst ęcsępęlnyi. Utánna asztán a kőnyiak is mękta-
núták már eszt a csęplęst, hát azok is asztán ę tutták csę-
pęlnyi. No, mozd visszatęręk újra asztán a nyomtatášó.
hogy a buzátu ezęr fétek, a buzavetęstő. Buzavetęs keveseb
volt, mind amennyinek köllőd vóna lęnnyi, mer ez nagyon
hosszalmas szokot lęnnyi, utyhogy essős idő nęm volt al-
kalmas. Męg októbęrba is szoktak nyomtatnyi. Sőt męg, męk
hallottam, hogy mikor mękfagyott a föld, męg akkor is nyom-

tattak, mer ez, hát szóval ennek nagyon alkalmas napsütés és szeles üdö köllött. Mind az előzőleg montam, falapáttal földobálták, és a szélnek köllött aszt a szemetet kivinni. Vótak ujan kis kézirosták, azzal pedik kirostágatták. Hát szóval ebbü erétt az a, ami most már hát nēm történik még, hogy buzakényeret még az én időmbe is kevés ember va' kevézs gyerek évett. Az iskolába csak kukoricáskényeret ettek, mer kukorica mektermett, lētörték és lēzuszták, megőlették. És naggyába buzakényeret nagyon ritkán ettek még az én üdömbe is a gyerekék. El is cserétük, mer valahogy ugye a szégyenéb népréteg az, az majnēm csak azzal ét, kukoricakényérre még roskényérre. Na, asztán eszt a nyomtatást, eszt föl-vátotta má a század elejín a járgányos kismasina. Hát eszt má szeméjessen csinátam, vagyizs vótam, ujan kizs gyerek vótam. Lóhajtó gyereknek szokták mondanyi. Eszt a járgányos masinát, eszt ijen facővekekkel lēvert járgány, és eggy ujan kis, kis székrénforma, dopkosaras kis, kis masina. És esztet így vasrudas járgány hajtotta. Négy ló huszta eszt a masinát. Ity karéra, gömböjüre mentek. És vót eggy etető, aután vótak ijen szalmarázok, és ijen, ijen kizs gyerekék szokták a lovakat hajtogatnyi. Ez vót a nótájjuk nekik: gyi, te ló, ne ló, ne! Asztá hát ez így mēnt. Akkor ekkor már rostátak. Ekkor má vótak, csērvēnkarostának monták. Hogy már ekkor nēm köllött a izét földobányi, a hotyhijjákat, a buzát, hanēm akkor má rostányi tuttak. Na, most esztet a kizs gépet, eszt körülbelü ez az első vilákháboru előtt már akkor bejöttek a csēplőgépek. Ekkor már asztán mihozzánk is jött. Azután asztán mekszünt a kis járgányos gép. Ugyan asztán ezeket a járgányokat használták ám továbbra is. Ekkor még | szécskád vágnyi. Māma motor hajtya a szécskavágót | vagy a répavágót, akkor ezeket a járgányokat újra hasznáták: ére a szécskavágásra, hogy az álatoknak megapritották a szalmát még az ehho hasolló dógokat. Utyhogy azok nēm uan hōrtelen

mútak ki, de azér már az ezérkilencszázhuszas-huszonötös évegbe, akkor má kimútak teljesen a járgányok, akkor már nēm vót. Azután kezdőttek a motorok. Elősször a cséplőgépek, azután bēnzinmotoros, satōbbi, asztán hát a mai kor ezután keletkēzētt.

Elmondta: Berki István, 72 éves.

Nagykőnyi, 1972. július 28.

4. A s z é n a m u n k á k r ó l

- Elősször mēgnēsztük a fűjet. Akkor mēgálapítottuk, hogy lēhet-ē mos má kaszányi. Ez a kaszállás esz kezdődöt junius ötödikétü nyócadikáig, tizedikéig. Mēllik mījen vót. Mēllik mījen sōrény embēr vót. Vót amēllik sōrényeb vót, az előp keszte ötödikēnn. Hatodikáig, nyócadikáig lē szokot fonnyi, de amēllik lustáb vót, az tizedikén vákta, mēk tizēnkettedikén uan izz vót. Amikor hozzákēsüllünk a kaszálláshó, a kaszát elkēsizētēttük előtte való nap má. Mēkkalapátuk rēndēssen, mer azelőt nēmigēn vót. Akkor mēkkōszōrūtük a kaszát, mer vót, aki nēm tutta jó mēkkōszōrūnyi. Hát annak ippen ōlég vót neki kaszányi, mer nēm birta a kaszát kezēnyi. Hát ahhol is ēk kis értelem kō, hogy aki mēk tuggya jó kezēnyi a kaszát. Mēkkalapányi, utánna mēg mēg akkor a is a fő, hoty hogyan kōszōrūlli mēg.

-/ Hogyan történt a kalapálás?/

- Kalapállás vót, vót esz tōpfēle fajta. Vót uan űlōtuskó. Vót akinek űlōtuskójjá vót. Beleverte aszt az űlōt, és akkor azon kalapát. Akkor űlōszék izz vót. Abba is

szoktak kalapányi. Mëg van, aki csinyát csak ëggy uan ëty-szëru fadarabot, abba beleverte az ült, akkor lëvërtë a földbe az ült. Akkor asztán azon kalapát. Esztet könnyeb vót nekünk, aki gyalogossan hurcúta a mezőre. Persze annak nëm vót uan ültöszéktye, csak azog vihették aszt az ültöszékëd vele, akinek kocsija vót, fogattya. Má mind én is, mëg asztán ijen szëgényepfajta embërek, ezëknek nëm vót kocsijuk. Eëk csak ugy vitték a tarisznyába vagyis ëzs zságba, jobban mondva ëzs zságba. Bëlerakták a kalapácsot, ült, akkor a kalapács, ült, tokmány, kaszákujcs. Szóvā ev vót a föszerelés. Asztán korānnyāba nekiātunk. Persze ëmëntünk jó korānn. Azër köllöt korān mënnyi, hoty harmattā jobban fog'gya. Mer jobban fokta harmattā, főleg a pārakfüjet. A pāragos fū aszt nagyon nehéz vót kaszányi. Asztat mindik harmattā. A csādés-sat, asztat usz szoktuk, hoty hattuk mindig ugy dé felé vagy délutānra, mer asztat jobban ëfokta a kasza. Amikor asztán ez mëktörtént a lëkaszállāsa, ha jó üdö vót, mongyuk jó sü-tött a nap mindig, talān nëm vót rá közbe esső, akkor három nap mulva, négy nap mulva mëgnësztük. Hotyha aszt láttuk, hogy mëkfelellő szároz a teteje, akkor mëkforgattuk. Délelöt mëkforgattuk — nagyon jó süttött a nap — délutāni órába mëg má ëmëntünk uan két óra, három óra felé, akkor mëg má gyftöt-tük is.

-/ *Hogyan történt a gyűjtés?* /

- Akkor aszt összeraktuk izéba, petrëncébe. Petrëncé-be és akkor petrëncerudon összehortuk. Nyóc, tiz darabot, ki mekkorra bag'gyát akart raknyi. Vót, aki mongyuk hat petrëncébū csinyát ëgy bag'gyát. Kinek mījen vót a fogattya. Vót, aki tizet összehordott. Akkor csinyát nagy bag'gyát ugy, hogy lëgyën jó ëty kocsiival. Akkor választottunk helet a bag'gyānak. Mer aszt is uan hëre köllöt raknyi a bag'gyát, mer vótak a rétën ujan helek ugyë hoty hát ott összeszallatt, ha nagy essözëzs vót, összeszallatt a viz, akkor a

bag'gya mingyá belekerűt a vizbe. Hát eszt mēg nēm akartuk, mer akkor a bag'gya félig belemēnt a vizbe, akkor ē-rohatt. Esetleg mēk több esső vót, akkor a teteje is ē-rohatt, mēg az ajja is. Akkor összehortuk uan magos, magosap hēre. Magosap hēre hortuk össze, és akkor ēkesztük összeraknyi. Hát ha vót három embēr — ugy izs vót, hoty három izs vót —, vaty ha nēm vót embēr ippen, akkor aszszony is jó vót. Akkor az asszony, mivē könnyeb munka az, hoty ot tiporgya a tetejīt, aszt fōlküttük a tetejire. Akkor elősszōr ugyan félig a bag'gyát mēgraktuk, a fenekit mēkkesztük. Három petrēncét tettünk a fenekire, a zajjárā. És akkor asztán mindig ahogyan a petrēncéket oda raktuk sorba, aszt nēm lēhetett ūgy mēkcsinányi, hoty szép szabájossan, hanēm akkor ugy vėllāvā vagdātuk oda. Vėllāvā vagdātuk oda sorba. Akkor aszt, mikor ez mēgvót, mikor ez mēgvót, akkor asz mongya másik: na, most — asz mongya — mellōtők mēn fōl a bag'gyára? Akkor ēgy válākozott, aki fōmēnt a bag'gyára. Asz tiporta. Elōsszōr jó mēktiporta karikára mindēhun. Mikor eszt mēktiporta, akkor azután sorba másik két embēr mēg vagdāta fō nekijje sorba karikára, mindig, ahun alacsonyab vót a bag'gya. Mindig oda kōllōd vágnyi a nagy vėlla szénákat. Akkor jó... az vót a fontos, hogy minē tōmōtteb lēgyēn a bag'gya, mēg minē magossab lēgyēn a bag'gya, minē hēgyēssebb. Mer hotyha uan laposra rakta az embēr össze, belemēnt má csak ēty kisebb esső is, hát ha gyűtt ēggy uan nagy záporesső. Am mēg akkor fenékig lēmēnd benne, hotyha nēm vót rēndēs a teteje, csucsos, hēgyēs teteje. Akkor utānna, mikor ez mēgvót, hogy mēktiporta, mēgrakta, akkor mēkcsinyátuk — ēggyik embēr eresztette baglāba a kōtelet, bag'gyāba a kōtelet, a másik mēk tekerte, csavarta. Akkor jó hosszi kōtēllē lēkōtōsztük uty, hotyha gyūn a zivatar, akkor lē nē vigye a szél a tetejīt. Vaty pedig ugy izs vót, hoty tōrdētünk uan

naty fűszfaágokat, ha ippen nēm csavartunk kötelet, akkor aszt kötösztünk össze uan hosszú fűszfákat. Akkor avvā lē-foglātuk kéccēr is karikára ugy, hogy mongyuk föllürü is szokott a szél jobban fujnyi. Akkor ucs csinyátuk, hogy mindig uty főfelé vót az äggyik fele annak a póznának, annak a fának. Másikat mēk körözbe rájja ugy, hogy nē tuggya a szél äggyáltalán, mer ha zivatar ... a szél asz keszte mēg esztet. Asztán akkor bisztosság vótunk, hogy nēm fujja el a szél a bag'gyát, a tetejit. Na, mikor ez mēgvót, akkor rá ... üllepēdēs, mēgüllepēdēt a bag'gya. Mongyuk äty hétig vagy mi, hattuk a bag'gyát, hogy üllepēggyēn. Mer ha mingyá vitte az embēr kocsivā haza, akkor nēm lēhetēt uan jó rakónnyi a kocsikra. De mikor má mēgüllepēdēt a bag'gya äty hétig, akkor asztán nyugottan rakta az embēr a kocsira föl, mer lēhetēt szarvat hajtanyi, mer jó szarvakat, aki értette, plānē mēg néty sort is, néty sor szarvat is csinyát. Akkora kocsivā vót, hogy vót legaláb nyóc-tiz mázsa äty kocsival, ha uan erős lovag vótak persze elötte. De vót amējjiknek csak uan fogattya vót, hogy ölég vót rá három mázsa is. Hát asz kisseb bag'gyákat rakott.

-/ Mikor került sor a második kaszáldásra?/

- A második kaszállást asztat mēk szokták kezdenyi, mikor mije vót az üdőjárás. Hotyha ujan vót az üdőjárás, hogy ahogyan a ... kapott essöt, a szénát ahogyan lē lēt takaridval, akkor kapott essöt hamargyossan ... Persze töpször köllött, három-négy essö is, akkor jó üdőjárás gyüt hozzá, jó süttöt a nap, akkor a sargyu ēkezdēt nyőnyi. Akkor vót eset, hoty hát lē lēhetēt má agusztuzs véginn a sargyut kaszányi. Mongyuk augusztus huszadika felé, akkor keszték a kaszállását a sargyunak, ha kedvező üdő vót, ha vót ölég essö is rájja, mēg jó üdő is ha vót. Ha pedig ugyē hát szárosság vót, nasz szárasság, akkor ha

mongyuk agusztus felé, agusztuzs vége felé vót majnëm csak esső, akkor csak uty szeptembërbe lëhetéd valamit össze-kotornyí. Akkor csak uan sargyu vót ám, hogy ëggy arasz-tos sargyu, nëm vót több, mer nëm fejlödöt ki, hát nëm tudott, mer vót rëndës esső, üdöjárás rájja. Akkor a sar-gyukaszállás ëhuzódot mongyuk szeptembër tizedikéig. Vót ugy, hoty szeptembër huszadika felé kaszátunk sargyut, mëg mëg utóbb is. Mikor mëjjik mije vót. Mikor aki az elejit lëkaszáta, a is hort hozzá, aki ëty héttel előb lëkaszáll, annak ëty héttel előb nyóll a sargyuja. De a-ki utóp kaszál lë, annak mëg utób nyóll a sargyuja. Ha jó üdöjárás vót rájja, akkor az unokasargyu is mëk szo-kot nyönyi mëg ujanra is, amëllik jó réd vót, amëllik rën-dës, jó réd vót, az mëgnyót mëg ujanra is, hogy esetleg a kasza összevitte. De má nëm szárodóra kaszáta lë az ille-tő, asztat má haza izs vitte, de am má csak ugy gyüt ki, hoty hát csak ojik rétën történt em mëg. En nëm mindën rétën. Akkor a másik rétekënn, aki ijen rosszap fajta réd vót, hát ottan csak legëtetés, mer ottan csak uan lëtt, hogy a marha tudot harapnyi. Akkor má csak legëtetették aszt a rétet. De ha ujan jó réd vót — mer vótak különbségek a rétegbe —, ha jó réd vót, aszt akkor az unokasargyut mëg összevitte a kasza, akkor aszonta a pógár: mëg mëkfaragom — aszongya — zóden jó lëssz, mëgëtetëm. Aki nëm hajtotta ki legënyi a marhájját, asz asztat csinyáta, akinek ujan réttye vót.

Elmondta: Szabó József, 63 éves

Nagykónyi, 1971. aug. 10.

5. A z a p r ó j ó s z á g n e v e l é s e

- Hát ugyē tavasszal ēkesztük az apróbaromfit tēnyész-
tenyi, a csibéket. Mikor a tik mēkktút, nehezen vártuk, hoty
kotújjom mēg ēty tik, akkor asztán mēgűtettük. Tēttünk ala-
ja huszonkét-huszonhárom tojást. Mikor hogyan. Mijen vót a
tik, hogy mekkora vót a tik. Ha nagyob vót a tik, akkor tōp
tojást tēttünk, hotyha kisebb vót, kevesep tojást tēttünk a-
laja. Hát asztán asztat mindēn āldot rēggē pontossan ētettük,
itattuk, hoty hát ugyē pizskiccsom, mer különben akkor abba-
hatta a kotullást. Nēm vót heves, hotyha nēm ūtettüg vagy
rēndēssen nēm gondosztuk. Aszt ugyē három hétre kétek a kis-
csibék. Akkor figyētük mindig, hoty hát melegēn lēgyēn, nē-
hoty mēkhűjjōn a tojás, mer — plānē ha korān ūtettük, hogy
nēhogy mēkhűjjōn a tojás —, mer akkor hād belefullannak a
csibék. Aszt ugyē mikor kikétek a csibék, akkor mindig ē-
tettük ūket. Mindēnfēle kedvezmēnnyel kēdvesztünk nekijjūk,
hogy mēntū előb nyōjjenek a csibék. Ha vót turō, akkor tu-
rót is attunk nekijjūk, hoty hama nyōjjenek a csibék. Hát
szépēk izs vótak ugyē, ha tuttuk igy ētetnyi, hoty turōval,
mēk tēsztāt izs gyurtunk nekijjūk. Szoktam nekik tēsztād
gyurnyi. Ēty tojással gyurtam nekik tēsztāt. 'Sztán csak
ugy lēreszētem, aszt nekik attam. Annyira szerették, hogy
mēg, asztat a csibék. Ugyē nagyon hama nyōttek tūle. Mikor
mā a csibék uanog vótak, akkor vāktuk ūket, mikor mā uan
szépēg vótak. Kivālogattuk, hogy mēllik a kokas, hogy amēl-
lik a kokasz vót. Amēlliket aszt láttuk, hoty hát mijen ka-
cēr, hoty tudot cicērēni, akkor aszt lēvāktuk. Mikor mā aszd
gondūtuk, hogy mos mā hát nēm hagyunk annyi kokast, csak mag-
nak hattuk, akkor amēllik lekszēb vót, lekkacérab vót, asz-
tat hattuk mēg magnak, makkokásnak. Na és asztán akkor mi-
kor mā ugyē nagyog vótak, akkor annyira hortuk nekik a tik-
hurt, mēk ha vōd buza, akkor buzāt attunk nekik, hogy men-
tū előp tojjanak, mer attu tojtak hama a gērcék, a buzātu.

Hát asztán akkor ugye mikor má ijeneg vótak, hoty tojtak, akkor má ugye hattuk űket anyának, hogy má hát magnak maraggyanak még ugye azok a széb gércék. Azon vótunk, hogy ugye mentű tőp tojást össze tuggyunk raknyi, hoty tuggyunk elannyi is tojást. Ęk kis házikölcség lęgyęn a tojázsbu hát.

-/ Kinek szokták a tojást eladni?/

- Hát mikor má összegyűtt annyí tojás, akkor gyűtt az uccán a tikász. Kiabáta, hogy bauszi, bauszi. Aszták-kor annak kivittűk a tojást, asztán elattuk a tojást annak. Hát esz hetenkén megvót kéccęr-háromszor, hogy gyűtt a tikász az uccán, aszt ity kiabát. Asztán akineg vót, az kivitte nekiyje, és elatta a tojást. Tęlęn asztán akkor má késztek, hogy nęm tojnak uan jól. Akkor szoktunk összeraknyi tojást, mer mindig asz monták a régi öregęk, hoty két-asszonnapit köll összeraknyi tojást. Asztat mękhannyi akkorra, mire nęm tojnak a tikok. Közbe asztán ugye lętt a Luca-nap, és akkor mindęnki aszt mondogatta, hogy no mozsđ gyűn a Luca-nap, nęm szabad emęnnyi a gazdaasszonnak onnah hazu sęhová sę, mer akkor ęviszi a hasznót. Közbe még lę is köllőt fekünni ęk kicsit, hoty kotlós lęgyęn, mentű korábban lęgyęn kotlós, mer akkor aki lęfekűtt – gazdasz-szony –, annak lętt kotlóssa koránn. Värnyi sę vót szabad, hogy nęm vărunk, mer akkor bevārgyuk a tikoknak a valagukat. Vót uan, aki mękfarakta a kaputuzsárt is azęr, hogy nę lęgyęn az illetőnek a baromfiakhó szęręcncsęjje. Hát esztet tartották a régi öregęk.

-/ Milyen aprójószđgot neveltek még?/

- Récęk amikor tavasszal elkesztek tojni, ha nagyon korán keszték a tojást, akkor az eleje tojást ęhasznátuk. És azután akkor, ha kotút tik, akkor megűtettük. Akkor megűtettük a rácękre. Asztán ęty hónapig űt a rácętojásónn a tik. Akkor mikor kikętek, akkor legelősször

csollánt attuk nekik ěnni, hogy av vót a job nekijjük. Azután ha vót saláta, akkor salátávā nevētük, mer attu legjobban nevelődik a réce, a salátátu. Hát asztán avvā nevētük akkor mindig űket. Hát közbe asztán měk szoktam nekig borsót is főzni a récéknek. Hát attu měk plāně nagyon nyóll. De avval nagyon vigyázni köll a récével vagy a borsóval, hogy mer asz hama gázos tüle, és attu hama főfordull. Avvā nagyon vigyázni köllött. De azér fősztm nekijjük, hoty hát mentü előb nyőjjenek. Hát nagyon szépěk izs vótak. Mikor má ugyě uanog vótak ősz felé, hogy nohát mos má lěhet űket hizlāni, akkor csinātunk nekijjük karóbu katrocot. Akkor asztán oda beraktuk mindannyit, és ot tömtük két hétig, három hétig. Mikor mije-něg vótak a récék. Asztákkor lěvāktuk.

-/ *Hogyan törtěnt a töměs?/*

- Usz szoktam, hogy valami szěkět odatěttem, asztán ěgy ruhāvā körösztfoktam a récět, aszt ugy átam melleje, uty tömtem kukoricāvā. Kukoricát rěggě lěāsztattuk az estěre valót, este měg a rěggěre valót. Aszt uty tömtem a ré-cěket mindig. Hát akkor mikor má uan szépěg vótak, akkor kivālosztottunk két szép tojót měg ěgy bakot hozzájjuk, hogy azokat měkhattuk tavaszra tojni. Ezěked válogattuk ki. Ijeněket, ami a lěkszěbgye vót. Hát mikor a réce má uan szěb vót, hogy lěvāktuk, měksűtöttük asztán a nagyop husát ugyě vót, hogy ětěttük másnapra, ha měnteg dógozni azoknak, a fijataloknak. Mer a récezsirt měg a kizsgyerěkěk nagyon szeretik, měg az ěrekcselěd is má szereti a récezsirt nagyon. Hát a kizsgyerěk měk plāně a récezsiros kěnyeret nagyon szereti. Hát esztet mindig ě szoktuk szűr-nyi, a récézsirt fére.

Ludakat is szoktunk tartanyi. Azokat mindik kihajtot-tuk a ződre, a győpre legěnyi. Nagyon szépěn nevelőttek ot-tan a, szerettek ot lěnni. Vizre ěhajtottuk űket. Ott is a

vizēn vótak. Vót hoty hát estélig be sē gyűttek a ludak a vizrű. Mindig a vizēn vótak, mēk kinn űtek a zódre, asztán ottan jólaktak. Hát asztán ugyē mēkkoposztuk űket a tollábu, mer a tolláér tartottuk, hogy ugyē tol lēgyēn. Asztán vót uan év, hogy mēkkoposztuk háromszor is űket. Mikor mijen korán kétek ki a zsibák. Asztán mēkkoposztuk űket háromszor is. Mikor asztán ősz felé má mēkkoposztuk, akkor asztán má későb nēm koposztuk mēg, hogy ugyē kinyőjjön a tolluk, mire hizlānyi kő. Mer azokat is vót, hoty hát hizlātuk, mēg ugy izz vót, hoty sovānnyan elattuk. Mikor má kinyőtt a tolla, akkor elattuk sovānnyan a ludakat. Hát asztá akkor ugyē ha elattuk sovānnyan, akkor választotunk abbu is ki két tojót mēg egy gunarat, amit mēkhattunk magnak a jövő évre. Hát asztán azok má februárba mindig ēkeszték a tojást a ludak. Asztá akkor ity hattuk tovább a ludakat, hogy a... Ugyē februárba ēkeszték a tojást, akkor asztán ugyē mēkkotút az öreg lud, asztán mēgűtettük. Mikor mēkkotút, akkor mēgűtettük. Mindig mikor mēkkotút, akkor tiszta pihi vót a fészke. Akkor má tuttuk, hogy na mos má nēm tojik többet. Asztán mēkkotút, akkor alaja tēttük a tojást. Így lēttek a kizz zsibák. Mikor mēgűtettük a ludakat, ami vót máttýási tojás, aszt mindig mēg'gyelűtük, hogy ez máttýási tojás. No most abbu mi lēssz, majd a máttýási tojás, hoty kikēll-ē vagy elvesz-ē alula. Mer a régi öregēk asz szokták mondanyi, hogy a máttýási tojás az eltűnik a lud alu. Nahát aszt ēre kívāncsiag vótunk, hoty hát tēnyleg ugy van-ē. Hát asztán vót ugy, hogy ētűnt, hogy a lud ēkeverte talán, de mēg ugy izz vót, hoty kikēt a máttýási tojás. Hát asztán ugyē nēm vód belűle problēma, hogy mēg is nevelődött a máttýási zsiba. Hát a ludakat izz vót, hoty tōmtűng belűlűk, mēg a ludagbu is, mer a lutcomb mēg a lud májja az nagyon finom vót. Asztat, mindig asz monták, hogy a lud májja nagyon jó mēg a lutcomb. Hát ez jó nagy darabok is mindannyi. Hát ez asztán nagyon jó vót. Közbe

ugyē mikor mēkkoposztuk a ludakat, a tollat mindik fére-
tēttük szépēn. Télēn összegyüttünk este, asztán mindig
mēkfosztottuk a tollat, mer a falunn a lányokat nēm aggyák
férhől anékū, hoty tollas ágyot nēm annak nekijje, mer a
lányok mint kapnak. Ki kéd dunyhát mēg négy vánkost, ki
három dunyhát mēk had vánkost. Ki hogyan tuggya elkészitte-
nyi lányát. Mer esz falun mēgvan, hogy a lányokat ity ké-
szittik el a tollal. Hát.

Elmondta: Özv. Gergály Pálné, 62 éves.
Nagykőnyi, 1971. júl. 29.

EINIGE MUNDARTLICHE TEXTBEISPIELE

AUS DER GEMEINDE NAGYKÓNYI

von

József Szabó

Der Verfasser veröffentlicht einige mundartliche Texte in phonetisch treuer Abschrift aus der Gemeinde Nagykónyi, die zum transdanubischen Mundartgebiet gehört. Das Thema dieser Texte enthält verschiedene Arbeitsprozesse /z. B. die Einbringung des Getreides, die Heuarbeit usw./ der traditionellen bäuerlichen Wirtschaft, an die sich hauptsächlich nur die alten Gewährsleute erinnern. Die Arbeit des Verfassers war dadurch erleichtert, dass er selbst in Nagykónyi geboren ist, dort gelebt hat und dass er die Mundart dieser Gemeinde auch selbst spricht.